Η έννοια του χρόνου και ο άνθρωπος (Λάμπρος Σκόντζος, Θεολόγος)

Categories : ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Date : 1 Ιανουαρίου, 2023

Φιλοσοφική έννοια του χρόνου.

Εισήλθαμε ήδη με τη χάρη του Τριαδικού Θεού στο **νέο έτος**. Μαζί με τις ελπίδες και τις προσδοκίες μας για τη νέα χρονιά, γεμίζει αυτές τις ημέρες την ψυχή μας εύλογος προβληματισμός για την έννοια της ροής του **χρόνου**. Κι' αυτό διότι ο χρόνος μαζί με τον «δίδυμο αδελφό του τον **χώρο**», κατά το αείμνηστο νεοφανή άγιο Ιουστίνο Πόποβιτς αποτελούν τους δύο βαρείς ζυγούς του ανθρώπου σε όλη την επί γης ζωή του, οι οποίοι του περιορίζουν τον διακαή του πόθο για την απολυτότητα.Η έννοια του χρόνου είναι μια παμπάλαια μυστηριώδης υπόθεση για τον άνθρωπο. Κανένα άλλο ον δεν έχει την αίσθηση της ροής του χρόνου, πολλώ δε μάλλον δεν έχει την ικανότητα της μέτρησής του, εκτός από τον άνθρωπο, ο οποίος μόνος αυτός προικίσθηκε από το Θεό Δημιουργό με λογική, χάρις στην οποία υπερβαίνει την ενστικτώδη κατάσταση, κοινή σε όλα τα έμβια πλάσματα, και ανάγεται έτσι στη σφαίρα του φιλοσοφικού στοχασμού.

Αυτός, από πολύ παλιά, με βάση την αέναη κινητικότητα και τις μεταβολές του φυσικού περιβάλλοντος, μέσα στο οποίο ζούσε, συνέλαβε την έννοια της χρονικής ροής. Ο χώρος και η κίνηση των υλικών υπάρξεων τον προβλημάτιζαν και γέμιζαν την ψυχή του από θαυμασμό και πολλά ερωτηματικά. Το σπουδαιότερο φαινόμενο, που τον συνέπαιρνε ήταν η εναλλαγή του ημερονυκτίου, το οποίο έγινε η πρωταρχική μέτρηση του χρόνου. Το διάστημα της ημέρας χρονομετρήθηκε επίσης με βάση την κίνηση του ηλίου. Ανάλογα με τη θέση του στο ουράνιο στερέωμα, καθοριζόταν και ο χρόνος της ημέρας. Το σύνολο των ημερονυκτίων και σε σχέση με τον ετήσιο ηλιακό κύκλο καθόρισε το χρονικό έτος.

Η σύλληψη και ο καθορισμός της έννοιας του χρόνου είναι λοιπόν στενά συνυφασμένη με τη θέση και την κίνηση του υλικού περιβάλλοντος κόσμου και έχει επίσης άμεση σχέση και με το ευμετάβλητο της υλικής δημιουργίας. Αυτό το είχε

συλλάβει πρώτος ο μεγάλος αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος Ηράκλειτος (580-490 π. Χ.), ο οποίος είχε συνοψίσει ολόκληρη την σκέψη του για το χρόνο στην παροιμιώδη φράση του «τα πάντα ρει». Ο κόσμος τάχθηκε από το Θεό Δημιουργό του να μην είναι στατικός, αλλά να βρίσκεται σε συνεχή μεταβολή και κίνηση, σε μια αδιάκοπη ροή, η οποία τον οδηγεί στο τελεολογικό του σκοπό.

Ο άνθρωπος είναι αναπόσπαστο μέρος της θείας δημιουργίας. Όπως εκείνη, έτσι και αυτός υπόκειται στην κοσμική ροή, την οποία ο ίδιος ονόμασε χρόνο. Για να μπορεί να εκφράσει καλύτερα αυτή την λεπτή έννοια την ενέταξε μέσα στις μυθολογικές του συμβολικές παραστάσεις. Στους Ινδούς ο χρόνος αναπαριστάται με τον αέναο κυκλικό κοσμικό χορό του καταστροφέα και δημιουργού ινδουιστικού «θεού» Σίβα. Στους αρχαίους Αιγυπτίους η «θεά» του νυκτερινού ουρανού Νουτ κάθε βράδυ κατάπινε τον ήλιο, των χώνευε και σιμά το πρωί ξέρναγε στην ανατολή, αυτή ήταν η αδιάκοπη διαδικασία του χρονικού κύκλου. Οι ινδιάνοι της φυλής Micmac της προκολομβιανής Αμερικής η έννοια του χρόνου είχε μαγικό χαρακτήρα, τον αντιλαμβάνονταν σαν ένα συνεχές παρόν.

Οι αρχαίοι Έλληνες αναπαριστούσαν τον αδυσώπητο χρόνο με τον Τιτάνα Κρόνο (=Χρόνο), ο οποίος έτρωγε τα παιδιά του, θέλοντας να δηλώσουν τον άτεγκτο νόμο της γέννησης και της φθοράς των όντων. Ο Πυθαγόρας θεωρούσε τον χρόνο ως σφαίρα η οποία περιβάλλει τα πάντα και τίποτε δε μπορούσε να μείνει έξω από τον άτεγκτο χρονικό νόμο. Ο Πλάτων επεκτείνοντας την ηράκλεια φιλοσοφία συνέδεσε την μεταβλητότητα του υλικού κόσμου με το χρόνο (Τίμ. 37D). Ο Αριστοτέλης θεώρησε την έννοια του χρόνου ως την κύρια όψη της αέναης κινήσεως των υλικών σωμάτων σε ολόκληρο το σύμπαν. Οι Στωικοί τέλος θεωρούσαν τον χρόνο ως ασώματο ον, ενδιάμεσο της κινήσεως του σύμπαντος (Διογ. Λαέρτ. Ζ΄ 1, 141).

Οι Εβραίοι, έχοντας ως οδηγό την Παλαιά Διαθήκη, πίστευαν πως ο Θεός είναι ο δημιουργός των πάντων, ακόμα και του χρόνου. Αυτός οδηγεί τον κόσμο μέσω της χρονικότητας προς τον σκοπό για τον οποίο τον έπλασε. Ο χρόνος είναι ενταγμένος και αυτός σε αυτή την σκοπιμότητα. Τίποτε δεν υπάρχει έξω από τη θεία πρόνοια και τη θέληση. Χρόνος είναι η πορεία του κόσμου στην τελείωσή του.

Στον Χριστιανισμό ο χρόνος πείρε μια εντελώς διαφορετική θεώρηση. Ενέχει βαθύτατες θεολογικές, ανθρωπολογικές και ηθικές διαστάσεις. Ο χρόνος έχει αρχή και θα έχει τέλος. Αυτό εκφράζεται ξεκάθαρα από την πρώτη και την τελευταία φράση της Αγίας Γραφής. «*Εν αρχή εποίησεν ο Θεός τον ουρανόν και την γην*» (Γεν. 1, 1) και «*ναι έρχομαι ταχύ*» (Αποκ. 22, 20). Ο πρώτος στίχος εκφράζει την γένεση του χρόνου και ο δεύτερος δηλώνει το τέλος του, μαζί με το τέλος της σημερινής μορφής του κόσμου. Αυτή είναι μια από τις θεμελιώδεις θέσεις της χριστιανικής διδασκαλίας, η οποία σε αντίθεση με τις διάφορες πανθεϊστικές πίστεις, οι οποίες δέχονται το αυθύπαρκτο και την αιωνιότητα του κόσμου. Ο λόγος του Θεού τονίζει

κατηγορηματικά πως μετά τον τελικό θρίαμβο του Χριστού και τη δεύτερη και ένδοξη παρουσία Του η νοητή ουράνια Ιερουσαλήμ «*ου χρείαν (θα) έχει του ηλίου ουδέ της σελήνης ίνα φαίνωσιν αυτή΄ η γαρ δόξα του Θεού εφώτισεν αυτήν, και ο λύχνος αυτής το αρνίον ... οι πυλώνες αυτής ου μη κλεισθώσιν ημέρας΄ νύξ γαρ ουκ έσται εκεί*» (Αποκ. 21, 23-25). Είναι φανερό πως εφ' όσον υπάρξει η αναδημιουργία της υλικής κτίσεως και η αφθαρτοποίησή της, θα πάψει να υπάρχει και μεταβολή και άρα θα πάψει να υπάρχει και ο χρονικός συσχετισμός. Υπάρχει και μια άλλη σημαντική παράμετρος της θεωρήσεως του χρόνου. Αυτός είναι πλέον καθαγιασμένος αφότου ο Θεός Λόγος αποφάσισε να εισέλθει σε αυτόν, να γίνει άνθρωπος και να υποστεί τους χωροχρονικούς περιορισμούς των δημιουργημάτων Του (Ιωάν. 1, 14). Μετά την Ενανθρώπηση του Θεού ο χρόνος και ο χώρος, τα δύο αυτά βασικά ιδιώματα της υλικής κτίσεως έλαβαν διαφορετικό ρόλο μέσα στην τελεολογική κοσμική προοπτική.

Πριν από τη σάρκωση του Θεού ο χωροχρόνος υπηρετούσε το κακό, το οποίο είχε εισέλθει ως μια αφύσικη κατάσταση στη δημιουργία του Θεού. Το διάβα των αιώνων της προχριστιανικής εποχής ήταν στην ουσία η διαιώνιση του κακού στον κόσμο.

Μετά τον ερχομό του Χριστού στον κόσμο η έννοια του χρόνου εντάχθηκε στο έργο της σωτηρίας του ανθρωπίνου γένους. Τώρα ο χρόνος υπηρετεί το θείο έργο της σωτηρίας του κόσμου. Υπηρετεί τη σωτηρία του ανθρώπου. Ο χρόνος δεν είναι απλά μια μηχανιστική πορεία προς το τέλος του κόσμου, αλλά η κάθε χρονική στιγμή είναι πολύτιμη για την σωτήρια ουρανοδρόμο πορεία του ανθρώπου προς το Θεό. Είναι ένας αδιάκοπος «καιρός ευπρόσδεκτος» και συνεχής «ημέρα σωτηρίας» κατά τον απόστολο Παύλο (Β΄Κορ.10,11). Ο χρόνος της επίγειας ζωής μας πρέπει να είναι αξιοποιήσιμος στο έπακρο. Κάθε στιγμή χαμένη μπορεί να αποβεί μοιραία για την μελλοντική μας θέση στην αιωνιότητα. Ο μέγας απόστολος των εθνών σε άλλο λόγιό του μας προτρέπει: «*νυν γαρ εγγύτερον η σωτηρία η ότε επιστεύσαμεν, η νυξ προέκοψεν η δε ημέρα ήγγικεν*» (Ρωμ.13,11). Ο αιώνιος Θεός θα έλθει ξαφνικά «ως κλέπτης εν νυκτί» (Ματθ. 24, 43, Α΄ Θεσ. 5, 2, Αποκ. 3, 3) και αλίμονο σε όποιον βρεθεί να καθεύδει. Έξω από αυτή τη θεώρηση η έννοια του χρόνου είναι χωρίς νόημα, ανώφελη για τον άνθρωπο και ίσως αρκετά ανιαρή. Ο επίγειος βίος μας, ως προετοιμασία για την ατέρμονη αιωνιότητα δίνει πραγματικό νόημα στη ζωή μας, ορμή και δύναμη να υπερβούμε όλα τα εμπόδια και να πραγματοποιήσουμε τον υψηλό σκοπό μας.

Ο περιορισμένος χώρος της στήλης δε μας επιτρέπει να επεκτείνουμε τον φιλοσοφικό μας στοχασμό για την έννοια του χρόνου, η οποία είναι όντως ανεξάντλητη. Αρκούμαστε να υπενθυμίσουμε την προσωπική υποχρέωση κάθε νοήμονα ανθρώπου να αξιοποιεί θετικά κάθε χρονική στιγμή της επίγειας ζωής του, για την προσωπική και κοινωνική προκοπή. Η πρόοδος και ο πολιτισμός είναι κατακτήσεις και αποτελέσματα μόχθου και πολλής προσπάθειας. Η νέα χρονιά ας είναι για όλους μας μια ακόμα πρόκληση και ευκαιρία να δώσουμε το δικό μας ευγενή αγώνα σε όλους

τους τομείς της ζωής μας, ο οποίος θα μας καταξιώσει και θα μας αναδείξει εν τέλει θεοειδείς προσωπικότητες.